

על מה חרבה ירושלים?

שיעור 1:

גדי, יתד ותרנגולת – הסיבות לחורבן

אמר ר' יוחנן בן תורתא:
מפני מה חרבה שילה? - מפני בזיון קדשים שבתוכה.
ירושלים, בניין הראשון, מפני מה חרבה? - מפני עבודה זרה וגילוי עריות
ושפיכות דמים שהיה בתוכה.
אבל באחרונה, מכירין אנו בהן שהן עמלין בתורה וזהירין במעשרות –
מפני מה גלו?
מפני שאוהבין את הממון ושונאין איש את רעהו.
ללמדך, שקשה שנאת איש את רעהו לפני המקום,
ושקלה הכתוב כנגד עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.
(תוספתא, מסכת מנחות, יג: כב)

... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו **שנאת חנם**.
ללמדך ששקולה **שנאת חנם** כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים.
(בבלי, יומא ט ע"ב)

... דאמר ר' יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה.
אלא דיני דמגיזתא לדיינו?
אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה
ולא עבדו לפנים משורת הדין.

(תלמוד בבלי, בבא מציעא דף ל עמוד ב)

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "אשרי אדם מפחד תמיד
ומקשה לבו יפול ברעה" (משלי כח, יד)? –
אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים
אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא
אשקא דריספק חרוב ביתר

(תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נה עמוד ב)

תנו רבנן: ארבע צווחות צווחה עזרה -
ראשונה: צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ה'.
ועוד צווחה: צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי,
שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים,
שהיה לובש על ידיו בד משי ועובד בעבודת הקרבנות.
אמרו: ישבו המלך והמלכה.
המלך אמר: בשר הגדי טוב יותר,
והמלכה אמרה: בשר הכבש טוב יותר.
אמרו: מי ישפוט? - כהן גדול שהוא מעלה קרבנות כל יום.
בא יששכר ועשה תנועה בידו: אם הגדי טוב יותר - יעלה לקרבן תמיד
אמר המלך: מכיוון שאינו מפחד מהמלך - קצצו את יד ימינו!
נתן יששכר שוחד, וקצצו את יד שמאל שלו,
שמע המלך וקצץ את ימינו.

(תלמוד בבלי, מסכת פסחים דף נז עמוד א)

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב (משלי כח, יד) "אשרי אדם מפחד תמיד, ומקשה לבו יפול ברעה"?
על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים. על תרנגול ותרנגולת חרב הר המלך. על יתד של מרכבה חרבה ביתר [...]
(תלמוד בבלי, גיטין דף נה עמוד ב. מתורגם)

על תרנגול ותרנגולת חרב הר המלך.
שהיו נוהגים כשהיו מוציאים חתן וכלה, מוציאים לפניהם תרנגול ותרנגולת, לומר 'פרו ורבו כתרנגולים'.
יום אחד חלף גדוד רומאים. לקחו מהם.
התנפלו עליהם והיכו אותם.
באו אמרו לקיסר: מרדו בך היהודים.
בא עליהם.

היה בהם אותו בר דרומא, שהיה קופץ למרחק מיל והורג בהם.
הוריד הקיסר את כתרו והושיבו על הארץ,
אמר: אדון העולם כולו, אם נוח לך, לא תמסור אותי ואת מלכותי ביד אדם אחד.
הכשילו פיו של בר דרומא ואמר: "הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו"...
נכנס לבית הכסא, בא נחש ושמט למעיו ומת.
אמר [הקיסר]: הואיל והתרחש לי נס, בפעם הזאת אניח להם. הניחם והלך.
קפצו ואכלו ושתו והדליקו נרות עד שנראתה חותמת הטבעת במרחק של מיל.
אמר: שמחים היהודים למפלתי. חזר ובא עליהם.
אמר רב אסי: שלש מאות אלפים שולפי חרב נכנסו להר המלך והרגו בהם שלשה ימים ושלוש לילות;
ובצד השני חתונות ומסיבות ולא ידעו אלו על אלו.

על יתד של מרכבה חרבה ביתר.
שהיו נוהגים שכאשר היה נולד תינוק נוטעים ארז וכאשר נולדת תינוקת נוטעים תורנית, וכאשר היו מתחתנים כורתים את העצים ועושים מהם חופה.
יום אחד עברה בת הקיסר. נשבר יצול המרכבה. כרתו ארז והכניסו בה.
התנפלו עליהם והיכו אותם.
באו אמרו לקיסר: מרדו בכך היהודים.
בא עליהם.

"גדע בחרי אף כל קרן ישראל" (איכה ב, ג).
א"ר זירא א"ר אבהו א"ר יוחנן: אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול. שמא תאמר קרובה הייתה? רחוקה הייתה מיל.
תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: שני נחלים יש בבקעת ידיים, אחד מושך אילך, ואחד מושך אילך,
ושיערו חכמים: שני חלקים מים ואחד דם.
במתניתא תנא: שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן מדמן של ישראל בלא זבל.

(תלמוד בבלי, גיטין דף נז עמוד א. מתורגם)

על מה חרבה ירושלים?

שיעור 2:

על מי חרבה ירושלים? – האשמים בחורבן

אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה" (משלי כח, יד)? – אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא, אשקא דריספק חרוב ביתר.

על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים.

שאדם אחד, שהיה לו חבר קמצא ושונא בר קמצא, עשה סעודה.

אמר למשרת שלו: לך הבא לי את קמצא.

הלך הביא לו את בר קמצא.

מצא את בר קמצא יושב לסעודה. אמר לו: מה אתה עושה כאן? עמוד וצא!

אמר לו [בר קמצא]: מכיוון שבאתי, תן לי להישאר, ואשלם לך על מה שאני

אוכל ושותה.

אמר לו: לא.

אמר לו [בר קמצא]: אשלם לך מחיר חצי מכל הסעודה.

אמר לו: לא.

אמר לו: אתן לך מחיר כל סעודתך!

אמר לו: לא;

תפסו בידו והוציאו.

אמר [בר קמצא לעצמו]: מכיוון שישבו שם החכמים ולא מחו – למד מכך

שנוח להם בזה; אלך ואלשין עליהם בבית המלך.

הלך אמר לקיסר: מרדו בכ היהודים!

אמר לו: מי יאמר?

אמר לו: שלח להם קורבן וראה אם יקריבו אותו.

שלח הקיסר אתו עגל משולש.

בדרך, פגע לו בשפתיים

(ויש אומרים בעפעפיים שבעין - מקום שבשבילנו מום ולהם אינו מום).

חשבו חכמים להקריבו משום שלום מלכות,

אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: יאמרו בעלי מומין קרבים על המזבח!

רצו להרגו, שלא ילך ויאמר.

אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג!

אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה ביתנו

ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו.

(תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נה עמוד ב. מתורגם)

על מה חרבה ירושלים?

שיעור 3:

עלמה חרבה ירושלים? – נשות החורבן א'

אמר ריש לקיש: מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה -
צפנת, שהכל צופין ביופיה; בת פניאל, בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים -
שנתעלל בה שבאי כל הלילה.
למחר הלבישה שבעה חלוקים והוציאה למוכרה.
בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר, אמר לו: הראני את יופיה.
אמר לו: ריקא, אם אתה רוצה ליקח קח, שאין כיופיה בכל העולם כולו.
אמר לו: אף על פי כן.
הפשיטה ששה חלוקים,
ושביעי קרעתה ונתפלשה באפר.
אמרה לפניו: רבוננו של עולם אם עלינו לא חסת, על קדושת שמך הגבור למה לא
תחוס? ועליה קונן ירמיהו: 'בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר, אבל יחיד עשי לך
מספד תמרורים, כי פתאום יבא השודד עלינו'.
"עליך", לא נאמר, אלא: "עלינו". כביכול עלי ועליך בא שודד.

(תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נח עמוד א)

מעשה במרים בת תנחום שנישבת היא ושבעת בניה עמה,
מה עשה לה השלטון? חבש כל אחד בפני עצמו.
הוציא את הראשון ואמר לו: השתחוה לצלם כשם שהשתחוו אחיך.
אמר לו: חס וחלילה אחי לא השתחוו, אף אני לא אשתחוה לו.
אמר לו: למה?
אמר לו: שכתוב בתורה 'אנוכי ה' אלהיך', צוה עליו להרגו.
הוציא את השני, אמר לו: השתחוה לצלם כמו שהשתחוו אחיך.
אמר לו: חס וחלילה לא השתחוו אחי, אף אני איני משתחוה לו.
אמר לו: למה?
שכתוב בתורה 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני'. מיד צוה עליו להרגו.
הוציא את השלישי [...] צוה עליו להרגו.
הוציא את הרביעי [...] צוה עליו להרגו.
הוציא החמישי...
הוציא הששי...
הוציא את השביעי, והוא היה הקטון שבהם [...] מיד צוה עליו להרגו.

אמרה לו אמו: בחייך קיסר, תנה לי את בני ואנשקהו ואחבקהו,
ונתנו לה את בנה, והוציאה את דדיה והניקתהו חלב...

אמרה לו אמו: בחיי ראשך קיסר, תנה חרב על צוארי ועל צוארו ביחד,
אמר לה: חס וחלילה אינו עושה הדבר הזה, שכתוב בתורתכם "אותו ואת בנו
לא תשחטו ביום אחד"

אמר לו אותו תינוק: רשע, וכי כל התורה כולה קיימת חוץ מפסוק זה!?
מיד לקחוו ממנה להרגו.

אמרה לו אמו: בני אל ירך לבבך ואל תחת, אצל אחיך אתה הולך, ואתה ניתן
בתוך חיקו של אברהם אבינו, ואמור לו משמי: אתה בנית מזבח אחד ולא
הקרבת את בנך, אבל אני בניתי שבעה מזבחות והקרבתי את בני עליהם,
ולא עוד, אלא שלך ניסיון ושלי באמת.

באותה שעה צעקו כל אומות העולם ואמרו ומה אלהיהם של אלו עושה להם כך
וכך, והם נהרגים עליו בכל שעה.

אמרו: לאחר ימים נשתטית האשה ההיא, ועלתה לראש הגג והשליכה עצמה
ומתה וקראו עליה "אם הבנים שמחה"

ורוח הקודש אומר: "על אלה אני בוכיה"

(איכה רבה [בובר], פרשה א)

מעשה במרים בת ביתוס נחתום שנשבית ופדו אותה בעכו.
נתנו לה חלוק אחד והלכה לשטוף אותו בים, בא הגל ולקח אותו ממנה.
נתנו לה חלוק אחר והלכה לשטוף אותו בים, ובא הגל ולקח אותו ממנה.
רצו לתת לה עוד חלוק אחרון.
אמרה להם: הניחו לו לגבאי שיגבה את חובו.
כיון שצידקה עליה את הדין, רמז הקדוש ברוך הוא לים והוציא לה כליה.

(איכה רבה א, מט. מתורגם)

על מה חרבה ירושלים?

שיעור 4:

סולת, גללים וגרוגרות – נשות החורבן ב'

מעשה במרים בתו של נקדימון,
שפסקו לה חכמים חמש מאות דינרי זהב לקופת בשמים בכל יום,
ואף היא עמדה וקללה אותם,
ואמרה להם: כך תפסקו לבנותיכם!
אמר רבי אחא: אף אנו ענינו אחריה אמן.
אמר רבי אלעזר בר צדוק: אראה בנחמה אם לא ראיתיה
שהיתה מלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו,
וקראתי עליה הפסוק הזה: "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך
בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך (שיר השירים א, ח).
אל תקרי "גדיותיך", אלא "גויותיך"

(איכה רבה א, מח)

מעשה במרתא בת ביתוס שקדשה יהושע בן גמלא
ומינהו המלך להיות כהן גדול, וכינסה.
פעם אחת אמרה: אלך ואראה אותו היאך הוא קורא בתורה ביום הכפורים.
מה עשו לה?
הוציאו לה טפיטות מפתח ביתה עד פתח בית המקדש,
כדי שלא יתייחפו רגליה,
ואף על פי כן נתייחפו רגליה...
א"ר אלעזר בר צדוק: אראה בנחמה אם לא ראיתי שקשרו שערותיה אחרי
זנבות הסוסים והיו מריצין בה,
וקראתי עליה הפסוק הזה: "הרכה בכך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה
הצג על הארץ מהתענג ומרוך" (דברים כא)

(איכה רבה א, מז)

מרתא בת בייתוס עשירה שבירושלים הייתה.
שלחה את שליחה ואמרה לו: לך הבא לי סולת.
עד שהלך - נמכרה.

בא ואמר לה: סולת אין, קמח יש.
אמרה לו: לך הבא לי.
עד שהלך נמכר.

בא ואמר לה: קמח אין, סובין יש.
אמרה לו: לך הבא לי.
עד שהלך נמכר.

בא ואמר לה: סובין אין, קמח שעורים יש.
אמרה לו: לך הבא לי.
עד שהלך נמכר.

היתה חלוצת נעל, אמרה: אצא ואראה אם אמצא דבר לאכול.
התיישב לה גלל ברגלה ומתה.

קרא עליה ר' יוחנן בן זכאי: "הרכה בך והענוגה אשר לא נסתה כף רגלה"

יש אומרים: גרוגרות של ר' צדוק אכלה, ונאנסה ומתה.
שר' צדוק ישב ארבעים שנים בתענית, שלא תחרב ירושלים.
כאשר היה אוכל דבר היה נראה מבחוץ.
וכאשר היה מבריא [אוכל להבראה] היו מביאים לו גרוגרות
והיה מוצץ את מימיהן וזורק אותן.
כאשר עמדה למות, הוציאה את כל כספה וזהבה, זרקה אותו בשוק
ואמרה: זה למה אני צריכה?
וזהו שנאמר: "כספם בחוצות ישליכו"

(תלמוד בבלי, מסכת גיטין דף נו עמוד א. מתורגם)

על מה חרבה ירושלים?

שיעור 5:

ציר הרשע – שעת החורבן

מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו, ושוליא דנגרי הוה,

פעם אחת נצרך רבו ללוות,

אמר לו: שגר אשתך אצלי ואלוונה,

שיגר אשתו אצלו,

שהה עמה שלושה ימים.

קדם ובא אצלו ואמר לו: אשתי ששיגרתני לך היכן היא?

אמר לו: אני פטרתיה לאלתר, ושמעתי שתינוקות נתעללו בה בדרך.

אמר לו: מה אעשה?

אמר לו: אם אתה שומע לעצתי – גרשנה.

אמר לו: כתובתה מרובה,

אמר לו: אני אלווך ותן לה כתובתה.

עמד זה וגרשה,

הלך זה ונשאה.

כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו,

אמר לו: בא ועשה עמי בחובך.

והיו הם יושבים ואוכלים ושותים והוא היה עומד ומשקה עליהן,

והיו דמעות נושרות מעיניו ונפלות בכוסיהן.

ועל אותה שעה נתחתם גזר דין.

(תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נח עמוד א)

א הוּי חֲשָׁבִי-אָוֶן וּפְעָלִי רָע עַל-מִשְׁכָּבוֹתֶם בְּאֹר הַבְּקָר יַעֲשׂוּהָ כִּי יֵשׁ-לְאֵל יָדָם.

ב וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגִזְלוּ וּבְתִים וְנָשְׂאוּ וְעָשְׂקוּ גֵבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנִחְלָתוֹ.

ג לָכֵן כָּה אָמַר ה' הִנְנִי חֹשֵׁב עַל-הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה... כִּי עֵת רָעָה הִיא.

ד בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה וְנָהָה נָהִי נָהִיָּה אָמַר שְׂדוּד נִשְׁדָּנוּ [...]

ט נָשִׂי עַמִּי תִגְרָשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנִיָּה...

י קוֹמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא-זֹאת הַמְּנוּחָה בְּעֵבוֹר טְמֵאָה תִחַבֵּל וְחַבֵּל נִמְרָץ.

(מיכה ב)